

Samenvatting

Nederland verandert ...

Nederland verandert. Een toenemend aantal werkenden ervaart grote tijdsdruk en tijdsgebrek. Dit hangt samen met het feit dat steeds meer mensen meerdere verantwoordelijkheden dragen en daardoor hun tijd verdelen over betaald werk, huishouden, zorg, vrijwilligerswerk en andere bezigheden. De Nederlandse maatschappij is er een van taakcombineerders geworden.

Klassieke patronen van arbeid en dienstverlening zijn onderhevig aan invloeden van buitenaf. Globalisering, technologische ontwikkelingen en online-informatie en -communicatie bieden wereldwijd continu mogelijkheden in vraag en aanbod. Om de concurrentie het hoofd te bieden moeten bedrijven en dienstverleners hun productie en diensten snel kunnen afstemmen op de ontwikkelingen. Dit vereist aanpassingsvermogen van die bedrijven en dienstverleners, maar ook van de mensen die daar werken. De snelle ontwikkelingen in de informatie- en communicatietechnologie maken dat een andere organisatie van werk naar tijd en plaats voor steeds meer producten en diensten mogelijk wordt. Tegelijkertijd leiden ICT-ontwikkelingen tot tempoversnelling en tot een situatie waarin alle tijd potentiële werktijd kan worden. Goede afspraken zijn nodig, niet alleen omdat zij de mogelijke negatieve consequenties hiervan kunnen beperken. Ook gegeven de arbeidsmarkteffecten van ontgroening en vergrijzing zijn die goede afspraken noodzakelijk. Vooral in (semi)publieke sectoren zoals zorg en onderwijs zijn in de toekomst aanzienlijke arbeidstekorten te verwachten.

... in een land van taakcombineerders en van tijdsknelpunten ...

De klassieke rol- en taakverdeling heeft plaatsgemaakt voor een grotere arbeidsdeelname van zowel mannen als vrouwen. Dit leidt tot meer zelfontplooiing en economische zelfstandigheid, maar ook tot tijdsknelpunten. De raad stelt vast dat steeds meer mensen moeite hebben hun baan te combineren met hun rol en taken in de privésfeer. De tijd waarop moet worden gewerkt en de tijd waarin privétaken moeten worden verricht, overlappen elkaar. Werktijden en tijden waarop mensen een beroep kunnen doen op faciliteiten en hulp in de maatschappelijke omgeving zijn niet optimaal op elkaar afgestemd.

De kosten van de huidige tijdsindeling zijn evident. Er is sprake van tijdsdruk en gejaagdheid onder burgers, onderbenutting van arbeidspotentieel, fileleed en onderbenutting van gebouwen en apparatuur buiten de spitsuurtijden.

... dat vraagt om een slimmere organisatie van arbeid en dienstverlening ...

Slimmer organiseren. Daarin ligt volgens de raad de oplossing voor de tijdsknelpunten waar Nederland tegenaan loopt. Slimmer organiseren van tijd en plaats van arbeid en dienstverlening biedt betere mogelijkheden om werk en privé te combineren. Die slimmere organisatie zou moeten verlopen langs twee sporen: bedrijven en 'omgeving'. Bedrijven hebben een belangrijke rol. Zij kunnen zorgen voor een meer eigentijdse organisatie van het werk door meer variatie in tijd en plaats van arbeid. De ICT biedt steeds meer mogelijkheden om tijd- en plaatsongebonden te werken. Werknemers kunnen zo hun werktijd en privétaken beter op elkaar afstemmen. Ook de 'omgeving' heeft een belangrijke rol. Maatschappelijke voorzieningen moeten bij hun openingstijden meer rekening houden met de tijden waarop mensen aan het werk zijn. Meer digitale dienstverlening en betere benutting daarvan bieden bruikbare mogelijkheden om werk en privétaken beter te combineren.

... op basis van wederkerige flexibiliteit ...

Aanpassing van de tijden en dienstverlening van private en publieke voorzieningen is noodzakelijk om het mogelijk te maken dat werkgevers en werknemers vorm kunnen geven aan de arbeidstijden op een wijze die zo veel mogelijk aan de belangen van beide partijen tegemoetkomt. Tegelijkertijd moeten ook arbeidsorganisaties zich bij de

vormgeving en inrichting van productie- en dienstverleningsprocessen rekenschap geven van de veranderende werkelijkheid in de maatschappelijke omgeving.

Het is een kwestie van wederkerige flexibiliteit, dat wil zeggen de bereidheid om behoeften voor tijd, plaats en organisatie van werk op elkaar af te stemmen, met oog voor de wederzijdse belangen, binnen de maatschappelijke omgeving, binnen arbeidsorganisaties en tussen arbeidsorganisaties en de maatschappelijke omgeving.

... met behulp van een palet aan strategieën...

Het omgaan met tijdsdruk wordt momenteel vooral opgelost door deeltijdarbeid. Immers, door in deeltijd te werken lijkt het mogelijk de grootste knelpunten tussen werk en privé het hoofd te bieden. Tegelijk tempert dit de noodzaak om tot een andere organisatie van tijden te komen. Dit leidt tot de 'deeltijdparadox' waarin deeltijdarbeid als strategie om tijdsknelpunten het hoofd te bieden de traditionele tijdsindeling (één van de oorzaken van de tijdsknelpunten) mede in stand houdt. Dat biedt onvoldoende soelaas.

Tijdsknelpunten vragen om optimale oplossingen op diverse terreinen en door diverse actoren en de inzet van andere strategieën. De strategieën die de raad voor ogen heeft zijn:

1. arbeid of dienstverlening tijd- en plaatsonafhankelijk aanbieden door middel van nieuwe technologie;
2. optimaal gebruikmaken van de mogelijkheden om arbeid en dienstverlening te plannen (zoals zelfroosteren of het kunnen plannen van afspraken bij dienstverleners);
3. verschuiving/verruiming van openingstijden;
4. inzetten van verlof;
5. aanpassen van arbeidsuren (tijdelijk meer of minder werken, variatie in aanvangs- en eindtijden en jaarroosters).

Deze strategieën vragen om een creatieve combinatie in onderlinge samenhang. Zo kan Nederland komen tot een slimmere organisatie van tijd en plaats van arbeid en dienstverlening. Bij de noodzakelijke aanpassingen in arbeid en dienstverlening dient tegelijkertijd oog te zijn voor het belang van de betrokken medewerkers bij deugdelijke banen, arbeidspatronen (inclusief pauzes) en arbeidsomstandigheden.

... van bedrijven en hun medewerkers ...

Werknemers hebben behoefte aan meer invloed en zeggenschap over de tijd waarop en de plaats waar het werk wordt verricht. De werkgever heeft behoefte aan loyaliteit en flexibiliteit van werknemers. Werkgevers en werknemers die erin slagen goede afspraken te maken, creëren daarmee een win-winsituatie. Aan beide kanten is immers sprake van voordelen in de sfeer van inzetbaarheid, tegemoetkoming en kostenreductie. Een slimmere organisatie van tijd en plaats van arbeid als middel om tijdsknelpunten op te lossen, krijgt vooral op ondernemingsniveau invulling. De raad adviseert werkgevers en werknemers in goed overleg te onderzoeken of en hoe een meer eigentijdse organisatie van tijd en plaats van arbeid mogelijk is om de combinatie van werk en privé te vergemakkelijken. Bij kleinere ondernemingen kunnen maatwerkafspraken en – oplossingen uitkomst bieden. De raad ziet het als een uitdaging voor alle betrokkenen om inventief aan de slag te gaan met de mogelijkheden. In combinatie kunnen de genoemde strategieën een oplossing bieden voor de tijdsknelpunten die werkenden ervaren; maar bedrijven en hun medewerkers kunnen het niet alleen oplossen.

... en in de omgeving van bedrijven en hun medewerkers ...

Om tijdsknelpunten op te lossen is de hulp nodig van de maatschappelijke omgeving van werkenden. De tijdsknelpunten die zij ervaren, zijn vooral gekoppeld aan de tijden waarop die maatschappelijke omgeving toegankelijk is. Concreet gaat het om scholen, kinderopvang, gemeentehuizen, bibliotheken, ziekenhuizen, huisartsen, tandartsen, en

apotheken. De raad beveelt al deze instanties aan om te onderzoeken of zij hun cliënten beter van dienst kunnen zijn. Dat kan door meer dienstverlening digitaal aan te bieden. Dat kan ook door een (bescheiden) verschuiving/verruiming van openingstijden. In veel gevallen gebeurt dat al, maar het kan beter.

In het onderwijs en de kinderopvang stelt de raad vast dat een meer eigentijds en sluitend dagarrangement nodig is voor 4-12-jarigen. Belangrijke uitgangspunten voor de raad zijn dat school- en opvangtijden aansluiten op werktijden en dat optimaal gebruik wordt gemaakt van de mogelijkheden van een volledig weekvenster, waarbij ook de woensdag en de vrijdag als reguliere werkdagen gelden. Elementen als een eerdere start van de voorziening, regelmaat in schooltijden op alle werkdagen en invoering van een continuooster zijn hierbij behulpzaam. De primaire verantwoordelijkheid voor een dergelijk sluitend dagarrangement van onderwijs en opvang ligt bij de overheid.

De implementatie van een eigentijds en sluitend dagarrangement voor 4-12-jarigen beschouwt de raad als een eerste stap in de ontwikkeling naar integrale kindvriendelijke centra voor 0-12-jarigen.

... met een stimulerende en faciliterende overheid ...

De overheid kan zeker bijdragen aan een goed tijdbeleid in een stimulerende en faciliterende rol, door onderzoek te doen naar randvoorwaarden/ mogelijke knelpunten en door het opheffen van eventuele belemmeringen in wet- en regelgeving. Voor een goede invulling van deze ondersteunende taak is van belang dat er binnen de overheid een duidelijk kenbaar coördinatiepunt komt voor tijdbeleid. Het is uiteraard niet de bedoeling dat de overheid intervenueert bij afspraken over het oplossen van tijdsknelpunten die (organisaties van) werkgevers en werknemers maken.

...en beantwoordt aan een evenwichtige en meerzijdige doelstelling ...

Een slimmere organisatie van tijd en plaats van arbeid en dienstverlening heeft in de visie van de raad als uiteindelijk doel:

- een betere combineerbaarheid van werk en privé over de gehele levensloop;
- een grotere arbeidsdeelname en duurzame, optimale arbeidsinzet van werkenden;
- duurzame economische groei, met behoorlijke perspectieven (banen, bedrijvigheid) voor alle betrokkenen.

De raad ziet het beter afstemmen en slimmer organiseren van tijd en plaats van arbeid en dienstverlening als een vorm van sociale innovatie, die kan bijdragen aan de verhoging van de arbeidsparticipatie om de toekomstige welvaart van Nederland te waarborgen.